

Mirator 1/25 (2025)

eISSN 1457-2362

Glossa ry - Keskiajan tutkimuksen seura / Sällskapet för medeltidsforskning /

Society for Medieval studies in Finland

<https://journal.fi/mirator>

CC BY-NC-ND 4.0

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Folkeviser fra Kong Hans og Christian 2.s tid

Lars Bisgaard

Associate professor, Department of Culture and Language, University of Southern Denmark

bisgaard@sdu.dk

ORCID: 0000-0001-6484-7946

To cite this article:

Lars Bisgaard, 'Folkeviser fra Kong Hans og Christian 2.s tid', *Mirator* 1/25 (2025), 152–164.

Folkeviser fra Kong Hans og Christian 2.s tid

LARS BISGAARD

Denmark was among the first countries to publish medieval ballads, which were highly valued especially in the nineteenth century. However, later scholarship has adopted a much more skeptical stand towards these ballads, generally suggesting that they are no older than the time when they were written down (1550–1600). This article critically examines this suggestion and presents a new reading of four ballads that comment on events from the reigns of Danish kings John and Christian II.

.....

Forord

Arven af danske folkeviser er betragtelig. Samlet og kommenteret findes viserne i det respektindgydende værk *Danmarks gamle Folkeviser* (DgF), 11 mægtige bind af hver godt 900 sider. Med det tolvte bind, registret, rundes de 10.000 sider. Ikke mange emner er så grundigt udgivet og kommenteret. Inden for historikerfaget er et nærliggende eksempel *Danmarks gamle Landskabslove*, som kom i 10 bind i midten af det 20. århundrede. Men denne udgivelse er i mangt og meget netop formet som en kopi af værket om de middelalderlige folkeviser.

Den danske interesse for folkeviser voksede sig stor i skyggen af Johan Gottfried von Herders indsats for at få middelalderens folkeviser frem i lyset. I sin tid som præst i Riga blev han bekendt med den store lettiske arv af viser.¹ Han betragtede dem nærmest som en primær livsytring, igennem hvilken man kunne komme tæt på slavernes, germanernes og nordboeres oprindelse, befriet fra det romanske sprogs aftryk gennem kirkesproget latin.

I Danmark lod mange sig inspirere af disse tanker, tæt forbundet som man var med den nordtyske idékreds i København. N.F.S. Grundtvig var en af dem. Han kunne således slutte sin morgensalme *Morgenstund har guld i mund* med ordene 'da randt for os guldterning', og på den måde ubesværet forbinde folkevisernes billedsprog med forkyndelse i sin egen tid. Det samme kunne store dele af Guldalderens digtere og musikskrivere. Tænk blot på B.S. Ingemanns 'På Sjølund's fagre sletter' og Niels W. Gades første symfoni over samme tema. Disse værker havde endnu ikke den samme stærke nationale brug af folkevisetraditionen som senere i århundredet.

Grundtvigs søn, Svend Grundtvig, kom til at få en afgørende rolle i udgivelsesprojektet om de danske folkeviser. Hans ungdomsrejse til England fik betydning, for her mødte han både stor interesse for de danske folkeviser og inspiration til det videre arbejde.² Han interesserede sig især for

¹ Om de lettiske viser, se Per Nielsen, *Dainas. Lettiske folkeviser*, Forlaget Tuxedo: Århus 1995.

² Flemming G. Andersen, "'Laing sagde mig mundtlig'", Om Grundtvigs studierejse til England og Skotland i 1843', i Else Marie Kofod & Eske K. Mathiesen red., *Traditioner er mange ting – festskrift til lærn Pjøl på halvfjerdsårsdagen den 24. august 1997* (Foreningen Danske Folkeminders Skrifter 88), Foreningen Danmarks Folkeminder: København 1997, 13–17.

kæmpeviserne men nåede også at få de historiske viser udgivet før sin død i 1882.

Som litteraturkritikken og kildekritikken voksede sig stærkere i løbet af 1800-tallet, lød de første kritiske røster om folkevisernes ælde. Det gjaldt herhjemme N.M. Petersen og i Sverige Henrik Schück. Petersen fandt viserne mere adelsprægede end folkelige, og Schück mente, at viserne ikke uden videre kunne gøres ældre end de håndskrifter, i hvilke de var overleveret.³ Begge synspunkter voksede sig stærkere i løbet af det 20. århundrede, og blev til en vis grad også inkorporeret i de sene kommentarbind af DgF, af hvilket det sidste kom i 1960'erne.

To årtier efter sidste bind var udkommet, var alt vendt på hovedet. Erik Sønnerholm slog således i 1982 fast, at 'viserne ældste forekomster findes i en række visehåndskrifter efter 1550. Dette må være udgangspunktet, og bevisbyrden for en højere alder, må påhvile den, der vil hævde denne teori'.⁴ Året efter føjede han til, at tiden 1550–90 var selve genrens kulmination. Dermed var de middelalderlige folkeviser blevet til en konstruktion, som i snart 200 år havde tvangsredet forskningen.

Var dette standpunkt klart, så var virkningen det også. Interessen for folkeviser svandt ind, og den en gang så stolte svane i danskfaget fløj bort og er ikke siden landet. Flemming Lundgreen Nielsens forskningsindsats for godt 20 år siden, der dykkede ned i tiden 1550–1700 for at studere visernes brug i denne periode, fik ikke kongerigets nationalfugl til at vende tilbage.⁵ Fra at være visekunst med relevans for alle, landede folkeviserne som en niche for de få.

Lundgreen Nielsens forskningsprojekt har helt overskygget den bevægelse, som allerede var på vej i forståelsen af folkevisen. I denne indsats var folkloristen Iørn Piø en vigtig skikkelse. Inspireret af engelsk forskning betvivlede han det adelige udgangspunkt for viserne og henviste i stedet til markedspladsen og gøglerne.⁶ Her fandt man en levende sangtradition, som hele tiden fulgte med og tog tidens aktuelle emner op. Det gjaldt bl.a. input fra den hofkultur, som senmiddelalderen igennem var i vækst, og hvor viser også blev sunget og danset. En oversigt over denne er givet af Nedkvitne.⁷

Af denne grund kan der være grund til at genbesøge udvalgte viser. Blandt de mange overleverede folkeviser skal der i det følgende alene fokuseres på en enkelt kategori, nemlig den der går under navnet 'de historiske viser'. De har det til fælles, at de omhandler begivenheder, der rent faktisk har fundet sted, uden vi af den grund kan betragte dem som reportager eller udsendte pressemeddelelser. For viserne skal jo synges, og en helt særlig måde at komponere indholdet på er knyttet til dem.

De bevarede håndskrifter, der rummer de mange viser, blev alle ejet af adelsmænd og adelskvinder. Det største af disse håndskrifter er overleveret gennem Karen Brahes Bibliotek, som

³ N. M. Petersen, *Bidrag til den danske Litteraturs Historie I: Middelalderen*, Danske Historiske Forening: København 1853, 158–99; Henrik Schück, 'Våra äldsta historiska folkvisor', *Historisk Tidskrift* (Sverige) 9 (1891), 281–318, her s. 290.

⁴ Flemming Lundgreen-Nielsen m.fl., red., *Svøbt i mår. Dansk folkevisekultur 1550–1700 IV*, C. A. Reitzel: København 2004, 163.

⁵ Flemming Lundgreen-Nielsen m.fl., red., *Svøbt i mår. Dansk folkevisekultur 1550–1700 I–IV*, C. A. Reitzel: København 1999–2004.

⁶ Iørn Piø, *Nye veje til folkevisen*, Gyldendal: København 1985, 21–2.

⁷ Arnved Nedkvitne, *The Social Consequences of Literacy in Medieval Scandinavia*, Brepols: Turnhout 2004, 211–3.

Karens Brahes folio.⁸ Hun arvede disse fra slægtninge, der enten selv havde indsamlet og nedfældet viser, eller arvet dem fra endnu ældre slægtninge. Hverken hos Karen Brahe eller hos hendes ældre aner blev der sondret mellem visegenrer, sådan som 1800-tallet gjorde, og folkeviserne blev overleveret side om side med f.eks. skillingstryk og -viser. De historiske viser var ingen undtagelse. For samlerne hæftede sig mere ved, at viserne havde en form og et poetisk sprog til fælles, gennem hvilke begivenhederne kunne fortolkes, og det var vigtigere end tidslige og andre forskelle. Det var netop disse fælles træk, der fik en ældre generation til at pege på en langvarig kontinuitet på området, noget som Anders Sørensen Vedel i 1591 tilsluttede sig *Hundredvisebogen*, det første trykte værk om viserne ikke blot i Danmark men i Europa.⁹

Som middelalderhistoriker har man få kilder at arbejde med. Af samme grund trænes historikeren i forsigtighed, og undlader som regel håndfaste slutninger. Et eksempel kan være de ældste skøder, der dukker op i Danmark i 1240'erne. Men derfra til at konkludere, at der ikke eksisterede nedskrevne skøder før den tid, går ikke. Et andet eksempel kan være forekomsten af den første præst med titlen sognepræst i det danske kildemateriale. Den træffes første gang i løbet af 1300-årene. Men ingen har af den grund sluttet, sognene først blev oprettet på det tidspunkt.

Derfor kan den håndfaste afvisning af viser, før de blev skrevet ned, virke for skråsikker. For selvom sådanne ikke er overleveret før efter 1550 i Danmark og o. 1500 i Sverige, kan de jo sagtens være blevet skrevet og opført for et publikum tidligere. Det er her de historiske viser tilbyder en særlig platform. Ikke mindst de sene af slagsen, der omhandler begivenheder i anden halvdel af 1400-tallet og ind i 1500-tallet. Sådanne er ikke nær så undersøgte som f.eks. de hypede Dronning Dagmar og Marsk Stig viser, men kan af den grund godt levere materiale til overvejelser om visernes ælde. Derfor skal udvalgte viser fra Kong Hans og Christian 2.s tid være kildematerialet i det følgende.

En yderligere grund til at tage disse sene viser op er den forskydning af begrebet 'Adelsvælde', der i disse år finder sted. Lundgreen Nielsen, der stod bag det store samleværk 'Svøbt i mår', har skåret visepræsentationen til efter det gamle begreb i dansk historieskrivning 'Adelsvælden'. I sin klassiske form er denne periode knyttet til årene fra reformationen frem til enevælden.¹⁰ Hvad der ikke er til stede hos Lundgreen Nielsen, er den kritik som begrebet adelsvælde har været udsat for i de sidste par generationer. For det var jo netop i tiden 1536–1660, at staten tog et kvantespring fremad og derved distancerede sig fra den adel, der i mangt og meget tidligere havde været kronens ligemænd. Derfor kan man med en vis ret hævde, at Adelsvælden som epoke bør rykkes i tid, så den begynder tidligere. Det kunne være ved året 1439, hvor kong Erik afsættes, og rigsrådet som organ og lensmænd, mænd som kvinder, uden særlige tøjler rykker afgørende frem i betydning. Et nærliggende slutpunkt kunne da være formynderregeringen forud for Christian 4.s tronbestigning, idet formynderregeringen jo er fuldstændig loyal med kongemagt eller statsmagt og ikke længere dens modsætning.

⁸ Samlings brede indhold fremgår af Riisings registrant fra 1956. De enkelte samlinger er beskrevet i hhv. DgF og senest i *Svøbt i mår*. Anne Riising, *Katalog over Karen Brahes Bibliotek i Landsarkivet for Fyn, Håndskriftssamlingen*, Ejnar Munksgaard: København 1956.

⁹ Om dennes arbejder, se Marita Akhøj Nielsen, *Anders Sørensen Vedels filologiske arbejder 1–2*, C. A. Reitzel: København 2004.

¹⁰ Begrebet blev lanceret i J. A. Fridericia, *Adelsvældens sidste Dage. Danmarks Historie fra Christian IV's Død til Enevældens Indførelse (1648–1660)*, P. G. Philipsen: København 1894.

Denne anderledes tidsmæssige ramme skal lægges til grund i det følgende. Heraf følger, at viserne i denne tid kan ses som en platform for både konge og adel til at sætte forståelsen af begivenheder, der i særlig grad påkaldte sig opmærksomhed, og som tidens sangere derfor ville bringe ud til et bredere publikum. Til dette er fire begivenheder udvalgt, om hvilke det gælder, at der er skrevet viser om alle: *Kong Hans bryllup, Nederlaget i Ditmarsken 1500, Tyge Krabbe i Skaane 1510 og Christian den anden i Sverige 1520* (DgF., III, nr. 166, 169–172). Viserne vil ikke blive kronologisk præsenteret men derimod efter om, de udtrykker uenighed om forståelsen af begivenhederne. En sådan kan naturligvis sagtens være forekommet, for det er kun et fåtal, der er overleveret, men af de fire valgte viser falder to i hver sin kategori.

Viser med fælles fodslag

Kong Hanses bryllup

Visen er den af de her behandlede, der kendes i flest variationer. Hele fem er overleveret, og et par af dem kendes igen i flere afskrifter.¹¹ Det er nok helt efter bogen, for når en ny dronning in spe kommer til landet, var det dengang som nu noget særligt. Det var en begivenhed, som ville interessere alle, lav som høj, og som sådan havde den mange interessenter. I Paul Ebers kalender fra 1500-tallets anden halvdel, *Calendarium Historicum*, som dengang var uhyre populær,¹² bemærkes det i en håndskreven notits, at visen blev brugt igen, da Christian 2.s dronning, Elisabeth, ankom til København i 1515.¹³ Og notitsen citerer visens omkvæd 'der kom aldrig saa rig en jomfrue til Dannemarck', for den egnede sig også til den nye lejlighed. Indskriften fortæller også, at den blev sunget på Hans og Christines bryllupsdag den 6. september dette år. De håndskrevne notater er vigtige, i og med de giver hele to udsagn om visens brug før dens nedskrevne form i Steen Billes håndskriftssamling fra o 1550, hvilket taler direkte imod Erik Søderholms postulat citeret ovenfor.

Selvom visen har navn efter Kong Hans – kongetitlen er indirekte en reference til en bredere brug af visen, for i 1478 da hans bryllup stod, var han endnu kun tronarving – er han på ingen måde hovedpersonen, hans udkårne heller ikke. Det er derimod hans hovmester Erik Ottesen Rosenkrantz. Han er den, der rejser til Sachsen, nærmere bestemt hertugdømmet Meissen, for at hente bruden. I visens første seks vers præsenteres hr Erik igen og igen, for publikum skal have indprentet hans navn. I første vers sender Kong Hans nogle breve til Nørrejylland, 'her Erick Aatsen att giffue', i andet vers sadler 'Erick Aatsen' sin ganger grå, som uden hvile når København i næste vers. 'Ind kom her Erick Aatsen' fortsætter visen i fjerde, og kongen besvarer hans stillede spørgsmål: 'Huad ville y meg, min nadige hære' ved at sige: 'Høre y, her Erick Aatsen' 'y skulle fare till misern' (vers 5). Budskabet overrumpler hovmesteren:

¹¹ Svend Grundtvig udg., *Danmarks gamle Folkeviser* (herefter: DgF) III, Samfundet til den Danske Literaturs Fremme: Kjöbenhavn 1862, 616–20, 622, 624, 627, 629.

¹² Lars Bisgaard, 'Vold eller ulykke', *Fynske Aarbøger* (2022), 77–97; hertil Rasmus Dalsgaard Lund, 'Historieskrivning i kalenderform. Om Paul Ebers *Calendarium Historicum*', *Kirkehistoriske Samlinger* (2024).

¹³ DgF III, 616.

Dett vor her Erick Aatsen,
 hand blev saa bratt att suare,
 'Skall ieg ind til misern y aar,
 ieg kand ikke all-ene fare'

Dermed turde hovedpersonens navn være slået udtrykkeligt fast. I de følgende 33 vers, findes udrejse, forhandlinger og hjemkomsten så skildret. Først skal hans medudsendte dog præsenteres (vers 7). Den ene er Verner Parsberg. Han kan identificeres som lensmand på Holbækhus og en af de topadelige hos Christian 1., ganske som hans fader havde været det hos kongen før, Christoffer af Bayern. Den anden er Claus Rønnow til Hvidkilde, en mand af fin holstensk afstamning, som i 1470'erne var lensmand på Vordingborg. Begge de to adelige havde været med på Christian 1.s romerrejse i 1474 og var trænede diplomater.¹⁴ Erik Ottesen selv er selvfølgelig også højadelig, dertil var han som nævnt hovmester for tronarvingen Hans, og formelt dennes beskytter på Christian 1.s vegne.

De tre udsendinge stævner nu ud fra Danmark, og Kong Hans vinker sine skibe farvel (vers 8–10). Uden farer når de hertugens hof i Meissen, hvor de overbringer Hans' ønske om at måtte få 'frøcken Kiestine'. (vers 11–15). Et svar lader imidlertid vente på sig, en til tre måneder siger visen, for datteren kan ikke bestemme sig (vers 16–23). Til sidst må de spille tavlebræt om den unge fyrstinde, og det er selvfølgelig ved Erik Ottesens kast, at guldterningen afføder hendes ja (vers 24–29). Bruden modtager nu forskellige råd af sin far (vers 30–34), hvorefter skibenes silkesøjle sættes, trompeterne lyder, og hjemrejsen begynder (vers 35–37). Efter godt en måned kan følget kaste anker ved hviden strand derhjemme, og de tre højadelige 'dee løffte den frøcken på land' (vers 38). I sidste vers mødes Hans og Christine:

Dee møtis paa den grønne vold,
 Krist give det bliffue tiill gaffn,
 den hære fra hest, den iomffru fra karm
 de tage huer-anden y faffn,
 Der kom aldrig så rig en jomffru tiill Danmarck.

Det er ret tydeligt, at visen ikke sigter mod at gengive en nøjagtig skildring af brudefærden. Hertil er den al for fuld af klicheer og vedtagne forestillinger om, hvordan en mand frier til en kvinde. Tavlespillet er i så henseende noget, der hører genren til. Det harmonerer på ingen måde med, hvad vi ved om kongelige ægteskaber på den tid. Sådanne var en måde at skabe en alliance mellem to fyrstehuse på, og store penge var involveret fra begge sider. Vi er i den heldige situation, at ægteskabskontrakten mellem Sachsen og Danmark af 3. december 1477 er bevaret, og interessant nok var Erik Ottesen dens chefforhandler. Men den afslører også, at der med frøken Christine fulgte hele 20.000 guldfloriner, ligesom Danmarks skulle stille et omfattende livgeding til rådighed for hende.¹⁵ Af slægtshistoriske optegnelser ved vi, at Verner Parsberg deltog i forhandlingerne,

¹⁴ Man kan tjekke registret til Hans Knudsen & C. F. Wegener udg., *Diplomatarium Christianni Primi. Samling af Aktstykker, Diplomer og Breve* (herefter DCP), J. D. Quist & comp.: København 1856 for at se deres mange udsendelser.

¹⁵ DCP, nr. 220.

hvorimod Claus Rønnow kun ser ud til at have gelejdet sig til Warnemünde for med flåden her at modtage brudgommen. Hvilket giver meget bedre mening end at flåden ad floder skulle dybt ind i det tyske land.¹⁶

Alligevel er det en ny situation, at så mange af visens oplysninger faktisk kan verificeres, ligesom meddelelsen om, at visen blev sunget to gange i året 1515, er med til at rykke dens tilblivelse væsentlig længere tilbage end o. 1550. Hele visens opbygning peger da også på, at den sandsynlige opdragsgiver er Erik Ottesen. Brudfærden kaster i den grad glas over hans rolle, samtidig med at kongerøgelsen er uberørt. Han er givet rollen som den tro kongetjener, der påtager sig en lang rejse ud i det ukendte, hvor han på afgørende vis formår at få bruden overgivet i sin varetægt. Formodningen støttes af tre andre forhold. For det første er Nørrejylland, hvor Erik Ottesen kom fra, direkte nævnt i visens begyndelse, og det følges op af en passus i vers 32, hvor brudens fader formaner hende til at være god mod jyder og skåninge, thi 'the ere baade trøge og tro'. For det andet synes Rosenkrantz'erne på Djursland også i anden sammenhæng at være engageret i viseskrivning. Det gælder dels en lokal fejde i Randers, som støtter Rosenkrantz'ernes synspunkt, ligesom et andet familiemedlem få år senere lader skildre sit eget giftermål.¹⁷ Endelig kan man se, at det ikke var ualmindeligt i 1400-tallets anden halvdel at højadelige slægter lod egne begivenheder forevige. Det gjorde de mægtige Thott'er på Gotland f.eks.¹⁸

Hvornår den er nedskrevet er så en anden sagen. Visen opererer jo konsekvent med, at Hans er konge, og det var han først efter faderens død i 1481 og formelt først fra 1483. Samme efterår og vinteren over var den ny konge på en rejse rundt i hele landet, hvor hans nye dronning kan vel have fulgt ham. Vi ved fra Christian 2.s bryllup 1515 at han havde sin nye dronning med rundt i landet,¹⁹ og derfor kan visen vel være blevet til i årene 1483–84, idet Erik Ottesen ved samme lejlighed blev forfremmet til at være den nye konges hovmester. Sagen er jo, at et bryllup i kongeslægten var en fælles sag for højadel og konge, og den ene part kunne lige såvel som den anden få en vise skrevet. I dette tilfælde var det adelsmandens fremstilling, der vandt gehør. Under alle omstændigheder gjorde visen Erik Ottesen ingen skade, snarere det modsatte. I hans eftermæle hed det, at han i sin levetid havde været som fader for Danmark.²⁰ Og det er immervæk en cadeau.

Tyge Krabbe i Skaane 1510

Helt samme betragtninger kan anvendes om visen om Tyge Krabbe.²¹ Danskerne havde ved en dom i Kalmar i 1505 fået den svenske rigsforstander og hans folk dømt som oprørere, og med den tysk-romerske kejsers støtte var en handelsblokade mod Sverige indledt. Lübeck var lodret imod, og i 1510 indledte hansestaden en egentlig søkrig mod Danmark. Mange af krigshandlerne til søs eller den unge tronarving Christian 2.s indfald i Sverige på samme tid, kunne sagtens have påkaldt sig en folkevis, hvad vi heller ikke kan afvise det har, men overleveret eller omtalt er de

¹⁶ DgF III, 620 med henvisning til *Danske Magazin* III, 328.

¹⁷ DgF III, nr. 164 og 167.

¹⁸ DgF III, nr. 163, Iver Axelsøn Thott (1466–1467).

¹⁹ Lars Bisgaard, *Christian 2. En biografi*, Gads Forlag: København 2019, 375.

²⁰ Anders Bøgh, 'De ti bud ifølge Hr. Erik Ottesen Rosenkrantz', i Charlotte Appel, Peter Henningsen & Nils Hybel red., *Mentalitet og historie. Om fortidige forestillingsverdener*, Skipperkoved: Ebeltoft 2002, 11–24.

²¹ DgF III, nr. 171.

ikke. Derimod blev en sejr over indtrængende svenskere i Skåne forevigt. Indfaldet var anført af Åke Hansson Thott, som ledede forsvaret af det sydvestlige Sverige, og fandt sted den 27. august 1510. Raidet var blevet varslet lensmanden på Helsingborg Slot, Tygge Krabbe, som derfor var velforberedt. I slaget faldt Åke Hansson, og svenskerne tog flugten.

Visen er overleveret i to versioner gennem Tyge Krabbes sønnedatter, Anne Krabbes visebog, samt i en tredje stærkt bearbejdet version (se videre nedenfor). Tyge Krabbe er hovedskikkelsen, hvis handlinger strukturerer visen. At slaget med svenskerne ville ende godt for skåningene, meldes klart ud i omkvædet: 'De skaandske herrer de vant den seyr med ære'. Hr Åkes ønske var at vinde Skåne, hvad han anså for muligt, al den stund Kong Hans befandt sig i Jylland (vers 1–4). Imens sidder Tyge Krabbe på Helsingborg Slot, og hans spejdere kan fortælle, at et angreb er under opsejling. Beslutsomt sammenkalder han den skånske adel (vers 5–11). Herefter følger et kort intermezzo, hvor hr Åke (vers 12–13) af sin fæstemø advares mod at tage afsted, noget som han naturligvis overhører. Nu følger visen de to hærføreres vej til slagmarken, og teksten lader hr Tyge Krabbe se sin modstander først, hvorefter han angriber. Den skånske sejr udtrykkes i vers 21:

det var en tiissdag morgen,
mand saa de fennicker fliffue:
slagen blev her oghe Hanson,
hand lod sit liff der bliffue.

Herefter skildrer visen fire navngivne svenskere, som også falder, før trumfen sættes ind: erobringen af det svenske hovedbanner, alene en sag for Tyge Krabbe (vers 25–26). Nu tog svensken flugten, men visen hæfter sig mere ved, at hr Åkes lig på ridderlig vis bringes til Helsingborg, mens banneret føres til København. Prikken over iet er modtagelsen af Kong Hans i visens to sidste vers, der ligner hinanden til forveksling. Derfor skal alene vers 32 gengives:

thack haffue kong Hans, den ædelig herre,
hand gjorde dem saa megen ære!
Hand lidde her Tyge krabbe under sin arm,
der hand monne det banner indbære.
De skaanske herrer de vant den seyr med ære.

Som i tilfældet med Kong Hanses brudeviser er visen helt i genrens vold og interesserer sig ikke for nogen nøjagtig gengivelse af slaget. Det centrale er et spil mellem to enkeltpersoner, hr. Tyge og hr. Åke. At Krabbe vinder er underforstået helt retfærdigt. Fra andre kilder ved man, at slaget stod i en snæver dal ved Hallandsåsen, Fantehullet kaldet.²² En bonde ved navn Tord, havde opsøgt Tyge Krabbe og sladret om svenskernes planer, hvilket gav lensmanden en fordelagtig udgangsposition. En dansk svend ved navn Lavrits Frost er også forbundet med slaget, idet han skulle have dræbt en af de svenske adelige, der deltog. Begge medhjælpere blev siden adlet, men nævnes ikke i nærværende version af visen, men nok i en af varianterne, om end kortfattet. Det er ofte i sådanne sidehistorier, at sangerne kunne tilpasse visen til et aktuelt publikum, og er i sig selv et argument for, at visen er ældre end nedskrivningstidspunktet.

²² DgF III, 636 med videre henvisninger.

På den anden side har visen interessante detaljer, som ikke bør overses. Den vigtigste er, at slaget stod en tirsdag morgen. Oplysningen bekræftes af en trækors, som Tyge Krabbe lod rejse på sit gods Vegeholm i det nordre Skåne, Dette blev nyopført efter en brand i 1525, og på nye vægmalerier blev slaget nu foreviget. Korset selv bar indskriften formet som var det ord af Tyge Krabbe:

1510 Tirsdag efter Skt. Bartholomej Dag da stod det Slag ved Fantehulle mellem mig og her Åge Hanssen og jeg fik Død over hannem.²³

For Tyge Krabbe selv var slaget i 1510 og udfaldet et for han ideelt billede på samarbejdet mellem konge og lensmand. Kong Hans havde æret ham, og det var det modsatte af den behandling, sønnen Christian 2. gav ham, idet han fradømte Krabbe gods for ikke at være erhvervet korrekt.²⁴ Det var med til at gøre Tyge Krabbe til oprørsmand mod kongen, og efter kongens flugt i 1523 måtte han snart kæmpe mod Skånes egen befolkning, hvis bønder han nedkæmpede, snart invaderende styrker med Søren Norby i spidsen, hvor hr Tyge ydmygende måtte tage flugten. Ingen af disse slag gav ham nogen ære.

Derfor havde Tyge Krabbe en tydelig interesse i at få kamphandlingen fra 1510 foreviget, hvilket altså også skete. Hvornår kan ikke afgøres med sikkerhed. Visens efterliv viser, at slægten også anså dens ære for at være på spil. Dels er de to positive versioner om Tyge Krabbe kun overleveret via slægten selv, mens den tredje afvigende version er overleveret gennem slægten Thott. Her er Åke Hansson skildret som en hædersmand, udtrykt i omkvædet 'Saa wog de den ædelig her Aage'.²⁵ Fællesinteressen mellem konge og højadel har måttet vige for en kamp om eftermælet af de to hærførere mellem slægterne Krabbe og Thott.

Alt andet end fælles fodslag

Christian den Anden i Sverrig (1520)

De to næste viser, der skal behandles, afviger fra de foregående ved at være partsindlæg i de stridigheder, der også var mellem konge og adel på den tid. Samtidig peger de på fornyelse af visernes formsprog. Den første vise, der skal gennemgås, er den om Christian 2.s erobring af Sverige i 1520.²⁶ Den er overleveret i to versioner: den første og fyldigste i det, der engang hed Steen Billes samling fra o. 1550, men som vi i dag ved har tilhørt dennes broder Jens Bille,²⁷ den anden i en stærkt forkortet udgave i Vedels *Hundredvisebog*. Kun 11 vers af den 30 vers store vise er med her, og den slutter med den svenske rigsforstanders død tidligt i forløbet.

Visen hos Jens Bille henvender sig til alle, der gerne vil vide noget om krigen på en mere specifik måde, uden at forfalde til genrens vedtagne former. Denne brede adresse er kombineret med et ønske om at fremstille Christian 2. som en stor fyrste, som har vundet berømmelse ved erobringen:

²³ https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_vid_Fanteh%C3%A5la.

²⁴ https://biografiskleksikon.lex.dk/Tyge_Krabbe.

²⁵ DgF III, nr. 171, version c, 661–3.

²⁶ DgF III, nr. 172.

²⁷ Se den seneste anetavle for slægten Bille i *Danmarks Adels Aarbog* (1985–87), 542–3; *Svøbt i mår* I, 14–6.

Vylle y lyde och høre,
 jeg wiill quede en wisse
 af koning Christiern, then høgborne første,
 ieg will hanum loffue och prisse,
 Fordi wunde the Sueriige mett stor ære.

For en adelig tilhører må de følgende vers (2–5) have været stærk kost. For kongen nøjes ikke med danske krigsmænd i felttoget, han har også købt sig til tyske. Derfor kan hele 11.000 mand samles på kongens bud. Trøsten er, at en af deres egne, Otto Krumpen, bliver deres 'høffuismand'. Adelens sekundære rolle udtrykkes også, da kongen samler dem i Skåne: her titulerer de kongen som 'Naadigste herre', og forsikrer deres tjenstvillighed: 'wii wylle thett gierne giøre' (vers 5).

Derefter følger hovedanliggendet: at få præsenteret faserne i den nylige erobring af Sverige (vers 6–25). I forhold til viseudgaverne om Tyge Krabbe og Åke Thott, hvor alt var centreret om de to, er faserne i forløbet nu angivet klart. Først forcerer de veludrustede hære Hallandsåsen, så de dybe skove (vers 6–8). Ved Bogesund bliver den fremtrængende styrke klar over, at fjenden er til stede, hvorfor de tager opstilling til hest og til fods og lader bøsseskytterne kalde frem. Tapperne går, og et skud rammer den svenske rigsforstander, så hans ene ben går sønder. Gud får æren, men må dele den med kongens militære overlegenhed i 'glaffuin och skarppe suerdt' (vers 6–14).

Svenskerne flygter, men danskerne følger efter, og ved Tiveden, i det midtsvenske mellem de store søer, står næste træfning (vers 21):

Kyndenmösse-affthen
 Wor froue kircke-gongh,
 Tha møttis the paa Thividden,
 The sloge saa mongen suensker mand.

Nu går det rask videre, først til Westerås, så til Strängenäs, alt imens kongens folk slog bredt ihjel: 'som fiende pleyde at haffue for sedtt' (vers 18–20, her vers 20). Altså en helt anden åbenhed om krigens mørke sider og almindelig taktik end ridderligheden hos Tyge Krabbe. Svenskerne beder nu om fred og en herredag indkaldes, men det er på skrømt, for under dække fremsendes fra Stockholm ekstra mandskab. Derfor vælger danskerne at gå på slagmarken for 'thøriss herre troskaff att beuisse' (vers 24). Det afgørende slag begynder langfredag i Uppland, og det hører til visens styrke, at her benyttes typiske metaforer fra visetraditionen og tidens litteratur som sådan (vers 25):

I Sueriige stod aldriig sliigtt ett slaug,
 ther nogen mand kand tencke:
 Thii er ther saa mongent faderløss barn,
 Saa mongen fattiig encke.

Nu er gode råd dyre for svenskerne, og kongen øger presset ved i breve at beordre sine folk til Stockholm, for at slår lejr på 'sødre malm' (vers 27). Belejringen får byen til at sende sendebud til kongen om at 'tage thenom tiill sin naade' (vers 28.):

Koningen hørde thøriis bøn
 Thi hand wor wiiss y sinde:
 Vor froue affthen mett korss och faane
 Toge the hanum y Stockholm indtt.

Visen taler herskerens sprog på en helt anden måde end de foregående viser. Det er hans klarsyn, godt hjulpet af lejetropper og hans politik, der giver sejren. Hans adel har sammen med andre kun været med til at føre erobringen ud i livet. Men kongens visdom er ikke indhyllet i faste genrefraser, den hviler på anskuelighed. For tilhøreren kan selv følge faserne ganske nøje, lige fra krigsfolkets samling i Skåne til Stockholms overgivelse. Det bemærkelsesværdige er, at disse faser alle kan bekræftes, når erobringens efterladte kildemateriale inddrages. Jo, første slag stod ved Bogesund, det næste ved Tiveden, hvorefter forhandlinger blev indledt uden Stockholms helhjertede støtte. Derfor fortsatte krigen, og det store slag ved påsketide, hvor tusindvis af svenske bønder blev ofret af rigsforstanderskabet, afgjorde sagen.

Denne tro gengivelse af rækkefølgen i erobringen er det element, der understreger, at visen også kan være møntet på et udenlandsk publikum. Det understøttes af, at Christian 2. flittigt meddelte sine udenlandske allierede om krigens gang.²⁸ Omvendt er den uhygge, der lurte lige under overfladen, og som slår ud i lys lue, når lejetropperne får lov til at plyndre, med til at vise, hvad der sker, når nogen er opsætsige mod herskerens vilje, altså et indenlandsk budskab til menigmand og stænderne i øvrigt.

Man kan indvende, at visen er utroværdig, fordi den ikke har slutningen på forløbet med, nemlig det stockholmske blodbad i november 1520. Forklaringen er formentlig den enkle, at visen var skrevet, før dette fandt sted. Havde visens forfatter kendt til det svenske folks hyldning og siden kroning af kongen, ville det have været det naturlige højdepunkt at slutte med, og ikke den i så henseende underordnede åbning af Stockholms porte. Hvis denne antagelse er rigtig, har vi omvendt et ret præcist tidspunkt for visens affattelse: engang mellem 7. september og 4. november 1520. Faktisk vil tidsrummet nok kunne indskrænkes yderligere til sørejsen hjem for kongen i slutningen af september måned. Her var den ro og afklarethed, som en medbragt viseskriver kunne have brug for, ligesom kongen ved hjemkomsten straks kunne lade visen cirkulere til brug, indenlandsk som udenlandsk. Christian var jo kendt som en foretagsom konge.

Nederlaget i Ditmarsken (1500)

Det danske og hertugelige rytteres nederlag mandag den 17. februar år 1500 i Ditmarsken var lige så uventet, som det var eklatant, og det er derfor kun forventeligt, at viser ville blive skrevet og sunget om det. Således har ditmarskerne deres egne viser om sejren,²⁹ mens danskerne havde mindre lyst til at forevige hændelsen. Alligevel er nederlaget kendt i både en tidlig og en sen version. Den sene havde størst gennemslagskraft og er overleveret i hele fire forskellige versioner. Den ældste stammer fra Jens Billes håndskrift fra o. 1550, og findes ikke andre steder end her.³⁰

I forhold til de tidligere behandlede viser er denne kort og har kun 15 vers. Dertil adskiller den sig formmæssigt ved, at versene glider over i hinanden, sådan at sidste linje fra et foregående vers

²⁸ Bisgaard 2019, 254–6.

²⁹ DgF III, 649.

³⁰ DgF III, 649–55.

gentages i næste som første linje. Ligesom de andre viser fortæller første vers, om hvem tilhøreren skal holde med. Og det er i hvert fald ikke kongen:

Koniingh Hans siider ii siin egenn stoffue,
Saa undtt ith radtt kom ham udii hue.
De danske hoffmendt terres liiff er allt forlorrett

I andet vers udfoldes planen, og tilhøreren hører, at hver tiende mand skal udskrives, og det var dengang mange. I de to næste vers følger så den obligatoriske advarsel mod forehavendet, idet 'liiden Kiirstin' siger til kongen, at hendes far allerede ligger i Ditmarsken som død blandt hunde og ravne, og det kan kongen også komme til. Kong Hans overhører naturligvis hendes ord, og i de følgende vers sender han mødebrevene afsted til sin adel.

Sammen rider de nu i Ditmarsken ind (vers 8) og poetisk beskrives det tilstundende nederlag: 'Der blegnett sa mangen rossens-kiind'. Slagets gang består helt efter bogen af tre forsøg på at få medgang, men som den gentagne linje mellem versene siger: 'saa mangen riider saa bleff der slagen', lykkes ingen. Da tredje skare bukker under, og ditmarskerne tager deres skjold, brast kong Hans hjerte. Formentlig i overført betydning bliver kong Hans nu ditmarskernes fange, her i slutversets ord:

Den riiders skold,
De fòrd hanum iin for ionffru Marriia boldtt,
'Och loffuett werre ionffru Mariia mø,
Koniingh Hans haffuer icke wort land forøddt!'
De danske hoffmend deres liiff er altt forrlorredtt.

Slutningen synes ikke ganske afstemt efter visens røde tråd, men uklarheden er dog for intet at regne mod den sene traditions indhold. Det skyldes for det første, at togtet her alene beskrives allegorisk som forskellige fugles deltagelse, som hver især vil have lidt af rovet. Visen beskrives i DgF som den første rent allegoriske blandt de danske folkeviser, og en ny fremstillingsform mestres jo ikke nødvendigvis fra starten. For det andet har visens afskrivere gjort mange egne tilføjelser for at tydeliggøre og finde ud af, hvem de enkelte fuglearter repræsenterer. Endelig kan man ikke afvise, at den såkaldte folkevisetradition også har ladet sig påvirke af andre viser, der cirkulerede i tiden, f.eks. visen om Frederik 2.s sejr i Ditmarsken 1559. Denne vise stammer også fra Rentzells håndskrift, som Danmarks gamle Folkeviser gør til prototype for den allegoriske tradition, uden Svend Grundtvig af den grund har studeret eventuel påvirkning.³¹

Men nu til selve visen. Nederlaget i Ditmarsken har hos Rentzell kun ti vers. Det sidste er det afgørende, for det er her allegoriens betydning afsløres:

Denne vise hun er icke lagd om fule oc diur,
den som jeg monne for eder siunge,
Det var den herre kong Hans.
Han taffte det slag ud Dytmersken-land,
Den sorg, han fick, den forglemmer han aldrig.

³¹ Rentzells håndskrift nr. 46 og 69 Ditmarskens erobring, https://duds.nordisk.ku.dk/tekstresurser/aeldste_danske_viseoverlevering/viseboegerne/rentzells_haandskrift/.

Som det ses, er kritikken af Hans slet ikke så direkte og så hård som i den foregående version fra Jens Billes ældre håndskrift, men den er til stede som en understrøm. Det ses tydeligst i sjette vers, hvor Hans lignes med en falk. Da falken ser, at hans udsendte svaner må vige, huggede den sporene i hesten og farer til sin rede igen. Visens sympati for svanerne er tidligere udtrykt (vers 4):

Der kom flyffuendis en flock met suaner,
 Deres vinger de vare saa brede
 De stride under det første banner
 De traadde under dønd,
 Det volder den skade, de danske hoffmænd finge.

At angrebet ikke var gennemtænkt, udtrykker femte vers. Her hedder det om den kloge ugle, at hun må skjule sig snart i træer, snart i lader, for hun flyver som en fremmed i togtet. Sværere er det at forstå småfuglenes rolle, som visen begynder med. Enten er de landskabets oprindelige befolkning, eller så henviser de til bønder, som også blev udskrevet til slaget. Det sidste vil dog i sammenhængen være meningsforstyrrende. At der så også kommer en hoben storke flyvende, i andre versioner er det store, er vanskeligere at få indpasset. Her kan baggrunden for angrebet give et fingerpeg. Lybækkerne og Ditmarsken havde således fundet sammen, og det var imod de hertugelige interesser i regionen. Konge og hertug fandt således tiden moden til indgriben. I det lys kan det være storken som trækfugl, der tænkes på. Det får fuglen til at ligne en lybsk købmand, noget som støren også vil kunne opfylde. Afslutningsvis udtrykker visen trøst til de efterladte. De døde er i paradis, hvor deres sjæle nyder ro og lise (vers 9).

Sammenfattende for de to versioner er, at sympatien er hos adelen, og kritikken er vendt mod den konge, som uigennemtænkt sendte dem på slagmarken. Detaljer er stort set ikke til stede, i hvert fald ikke hvis man sammenligner den med visen om Christian den anden i Sverrig. Et enkelt adeligt navn er nævnt i den ældste version, nemlig Ebbe Giedde. Navnet kendes ikke fra slægten af dette navn, ej heller i slægten med navn Ged, men da det er yderst tilfældigt, hvem vi har efterretninger om på dette tidlige tidspunkt, kan hr Ebbe godt have eksisteret.³²

Da Kong Hans døde i 1513, og der efterfølgende skulle skrives en ny håndfæstning for Christian 2., er en særlig jysk modstand mod den gamle konge beskrevet. Det luftes sågar, at man hellere så Hans' bror hertug Frederik som kongen end hans søn.³³ Det kan være samme utilfredshed, som visen er en del af. På den anden side kendes visens nedfældningstidspunkt ikke, og den kan lige så vel stamme fra de urolige år i Danmark i 1520'erne og 30'erne, som den er skrevet umiddelbart efter nederlaget i år 1500. Den ældste version springer jo i konklusionen til at anlægge ditmarskernes perspektiv, og det peger på, at den vise vi kender, må være en bearbejdelse af en tidligere version, som er gået tabt.

Kaster man blikket på den allegoriske version, som sædvanligvis antages at være den ældste af denne slags, kan et sent nedskrivningstidspunkt her også sagtens gøre sig gældende. Derfor kan man ikke afvise at den kendte vise om Christian 2.s fordrivelse, hvor han som ørnen tvinges på flugt af høgene, meget vel kan være den første.

³² *Danmarks Adels Aarbog* (1894), 122–4.

³³ Bisgaard 2019, 127–9.

Tager man et større perspektiv og ser på de to viser *Christian den anden i Sverrig og Nederlaget i Ditmarsken* under et, har de det til fælles, at samarbejdet mellem konger og adel ikke er en selvfølge. Begge viser hører højst sandsynligt hjemme i den urolige tid i 1520'erne og 1530'erne, hvor både en konge blev fordrevet, og adelen legede med at gøre rigsrådet ligeværdigt med kongen, og det hele endte i borgerkrig med Grevens Fejde, og dette forhold peger jo kun på, at visetraditionen var så stærkt forankret, at den naturligt blev en del af disse udladninger. Dermed også være sagt, at folkevisetraditionen kunne rumme mere langt mere end den ridderlige arv, som kom i højsædet, da viserne blev nedskrevet i årene 1550–1600.

Afslutning

Hvilke resultater er så nået? Ja, to af de fire viser optræder i kildematerialet, længe før deres nedskrivningstidspunkt. Affattelsen af visen om Christian den anden i Sverrig kan endda med stor sandsynlighed henføres til efteråret 1520 og dermed dateres ganske nøjagtig. For det anden har det kunnet sandsynliggøres, at store adelsslægter som Rosenkrantz, Thott og Krabbe selv rådede over eller havde adgang til sangere, som kunne forfatte viser, som passede i deres kram. Tyge Krabbes direkte brug af sin sejr over svenskerne i 1510 satte sig således udtryk i både et rejst trækors med indskrift og udsmykninger på herregården Vegeholm. For det tredje var visetraditionen øjensynlig også så stærk, at den uden videre kunne indgå i de stærke tværslag mellem konger og adel i første halvdel af 1500-tallet.

Det er al sammen resultater, der peger på, at Søderholm tog fejl, da han mere eller mindre postulerede, at den visetradition, som vi kender, ikke fandtes før tiden o. 1550. Det gjorde den, og større studier end et mindre case study som dette, vil givetvis kunne udbygge forholdet yderligere.